

Е. Жиенбаев, Д. Хилкеева
 Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
 Түркістан, Қазақстан
 (E-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz¹, dilnozahilkeeva@gmail.com²)

Түрік қаламгері Мемдух Шевкет Эсендалдың «Чамур Ахметтің мәселесі» атты повесінің поэтикасы

Аңдатпа. XX ғасыр басындағы түрік әдебиетінің көрнекті өкілі Мемдух Шевкет Эсендалдың прозалық шығармалары реалистік көзқараспен жазылған. Оның «Чамур Ахметтің мәселесі» (*Çamur Ahmet'in çıkışları*) атты повесінде XX ғасыр басындағы Түркиядағы қарапайым адамдардың өмірі, кезеңнің идеологиясы сөз етілген. Жазушының бұл шығармасын талдау барысында мәтінді проблемалық талдау әдісі қолданылды. Осы тұрғыда түрік елінде кеңінен қолданылып жүрген профессор Шериф Акташтың мәтінталдау әдісі басшылыққа алынып, кейіпкер, кеңістік және уақыт ұғымдары сараланды. Зерттеу нәтижесінде мәтін құрылымы, жазушының көзқарасы айқындалды. Мәтіннің тілдік ерекшелігі мен жазылу стилі айшықталды.

Түйін сөздер: түрік әдебиетінде реализм, түрік қоғамы, мәтін талдау, реалистік көзқарас, мәтін құрылымы, салыстырмалы зерттеу.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2021-134-1-16-22>

Түсті: 05.01.21 / Қайта түзетілді: 12.02.21 / Жарияланымға рұқсат етілді: 18.03.21

Кіріспе. Мемдух Шевкет Эсендал (1883-1952) – XX ғасыр түрік әдебиетінің көрнекті тұлғаларының бірі. Жарты ғасырға жуық шығармашылық өмірі барысында 335-ке жуық әңгіме мен 3 роман жазып, түрік әдебиетіндегі жаңа бір стильдің негізін қалаған. Көптеген жазушылар әңгіме жазуды романға көшудің бір сатысы деп білсе, Мемдух Шевкет Эсендалхикая жанрын қоғамдағы оқиғалардың бір үзіндісі деп сипаттаған [1, 22 б.]. Эсендалдың көркем шығармаларында Чехов стиліндегідей оқиғалардың сипатына көбірек көңіл бөлінгенін байқауға болады. Оның шығарманың сюжеттік, композициялық құрылымы, жанрлық сипаты қазақ әдебиетінде Бейімбет Майлиннің әңгімелерінің стилімен ұштасады. Ал қозғаған тақырыптары жағынан алар болсақ, оның пікірлері Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Мұхтар Ауезов, Ғабит Мүсірепов сынды қазақ жазушыларының ұстанымдарымен ұштасады. Повестерінде

оқиғаны сыни тұрғыдан сипаттап, қоғамның шынайы бейнесін көрсетуге тырысқан.

М.Ш. Эсендал, жастық шағынан бастап бетпе-бет келген қарапайым халықтың өмірін көркем шығармаларында кеңінен суреттеген. Ол өз шығармалары арқылы қоғамдығы жетістіктер мен олқылықтарды көрсетуді, оған назар аударуды және оқырманды хабардар етуді мақсат еткен [2, 3 б.]. Оның шығармаларында қарапайым адамдардың күнделікті тыныс-тіршілігі, әйелдердің проблемалары, олардың қоғамдағы орны, қоғамның дамуы үшін маңызды үдерістер, әдет-ғұрыптың орны, балалар және білім беру саласы, қоғамда болып жатқан батыстандыру науқаны, ауылдың проблемалары секілді тақырыптар оқырманға түсінікті қарапайым тілмен баяндалған.

Зерттеу әдістері. Бұл мақалада жазушының «Çamur Ahmet'in çıkışları» атты әңгімесін менталитет, құрылым, стиль, және тақырып

жағынан талдай отырып, мәтіннің әдеби құндылығын және жазушының көзқарасын анықтауға тырыстық. Сонымен қатар, тақырыбымызға арқау болған әңгіме түрік әдебиетінде кеңінен қолданылып жүрген проф. Шериф Акташтың мәтін талдау әдісі арқылы талданды. Осы тұрғыда мәтіннің құндылығы мен жазушының көзқарасы айқындалды. XX ғасыр басындағы Түркиядағы қоғам өмірі және ондағы қарапайым адамдардың тіршілігі, балалар және білім беру саласындағы олқылықтар, мәтіннің құрылымы, идеологиясы, кейіпкер, уақыт және кеңістік ұғымдарының шығармадағы орны мен ерекшелігі сараланды. Мәтіннің тілдік ерекшелігі мен жазылу стилі көрсетілді.

Мақаламыздың мақсаты, Мемдух Шевкет Эсендалдың әдеби шығармашылығының ерекшелігін көрсетумен қатар, XX ғасырдың басындағы Түркиядағы қоғамдық мәселелердің көркем шығармада бейнеленуін көрсету және заманауи мәтінталдау үрдісінің сипаттамасын көрсету болып табылады. Зерттеу нәтижелерін түрік әдебиеті бойынша болашақ мамандарды дайындау барысында әдістемелік құрал ретінде пайдалануға болады.

Талқылау. 1.1. Шығармадағы менталитеттің көрінісі. «Çamur Ahmet'in çıkışları» атты әңгімеде XX ғасыр басында Анадолы аймағындағы әлеуметтік мәселелердің ерекшелігі, бүгінгі күнге дейін жалғасып жатқан қыры, оқиғалардың тәрбиелік мәні, білім беру саласындағы өзекті мәселелер себебі бейнеленумен қатар, жазушының өмірлік ұстанымы көрсетілген.

Әр шығарма оның жазылу кезеңіне байланысты күш пен ақыл-ой қозғалыстарының әсерінен жазылады немесе айтылады. Яғни, қоғамда үстемдік ететін әскери, әкімшілік, режимге қатысты ойлар, әлеуметтік өмірдің қолданылатын тәртібі, дін мен білімге қатысты қолданылатын және алға қойылған ұсыныстар жазушының өз ойларын қағазға түсіруіне түрткі болады. [3, 37 б.].

Қоғам мәселелері Эсендалдың барлық еңбектерінде кездеседі. Әр автордың белгілі бір ауқымы бар. Бұл кеңістік автордың өткен өмірінен қалыптасқан сезімталдықты

анықтайды. Эсендал, көптеген жазушылар сияқты, ол сезімтал тақырыптарды сипаттады. Жас кезінде ол Анадолының көптеген жерлерін инспектор ретінде аралайды. Осылайша, ол көптеген адамдармен жақын араласып, түрлі оқиғалардың куәсі болды. Шынында да, Эсендал өзінің өмірінің осы кезеңінде бастан кешкендерін, өз шығармаларында әділетсіз қызметкерлермен ары тапталған кедейлердің мысалдарымен береді. Атақты түрік журналисті Октай Акбал, өз зерттеуінде М.Ш. Эсендалдың шығармашылығы жайында «біздің жазушылығымыздың арасында Мемдух Шевкет Эсендал сияқты ұлтымыздың тыныс-тіршілігін шынайы түрде сипаттағандар аз», - деген [4].

Жазушының «Çamur Ahmet'in çıkışları» атты шығармасын білім тақырыбында жазған ең ұзын әңгімесі (43 бет) деп бағалауға болады. Әңгіменің оқиға желісі мектепте математика пәнінің мұғалімі болып жұмыс істеген Ахмет атты кісінің естеліктерінен құралған. Шығармада Ахметтің жаңа жұмыс орнында ешкімнен тайынбай шынықты бетке айтуымен қатар, білім беру саласында бірталай кемшіліктерді көрсетуі, «қоғамда орын алған олқылықтардың себебі ретінде басшылықтың көп мәселелерге жіті көңіл бөлмеуі», - деп санауы, оның белсенді әрекетін аңғартады. Оқиға желісінде бас кейіпкер мұғалім болып жұмысқа орналасады. Ол жұмыс орнындағы өзі куә болған оқиғаларды суреттеп, қоғамдағы олқылықтарды көрсетуге тырысқан. Осылайша оқырмандарын шалғай аудандардағы әлеуметтік мәселелердің күрмеуін шешуге шықырады. Шығармада сол кезеңдегі мұғалімдердің тауқыметті жұмысы мен білім беру жүйесіндегі кемшіліктер сипатталған.

1.2. «Çamur Ahmet'in çıkışları» әңгімесінің сюжети. Оқиға желісі Ахметтің жұмысқа орналасу мақсатында әр мекемеге бас сығалауымен басталған. Ахмет жұмысқа орналасу барысында көптеген қиындықтар орын алып, тіпті таныстары да оған кедергі жасайды. Алайда, бір басшы кісімен танысқан соң, оның соңынан қалмай жүріп, математика пәнінің мұғалімі ретінде мектепке жұмысқа жіберіледі. Мектепке барған кезінде өзінің тік

мінезділігімен және сыншылдығымен көзге түседі. Сондықтан оған қарсы тіс қайрағандар көбейеді. Университетте бірге оқыған Апис есімді ескі достарының бірі Ахметке мектептегі мұғалімдердің екіге бөлініп алғанын және әрқайсысының лауазымды қызметте жүрген таныстарының бар екендігін ескертеді. Шығарманың оқиға желісінде бас кейіпкердің қоғамдағы әлеуметтік мәселелерге қатысты көзқарасы мен орталықтан шалғай елді-мекендегі адамдардың арасындағы қарым-қатынастары суреттелген.

Оқиға желісінің шарықтау шегінде мектеп директорының баласы өз әкесіне мылтық кезеп өлтірмекші болған кезде Ахмет ол кісіні құтқарып қалады. Бұл оқиға педагог жанұясында өскен баланың тәртіпсіздігін меңзейді. Аталған оқиғадан кейін директор жұмыстан кетіп, орнына басқа кісі келеді. Жаңа директорды бас кейіпкер аса ұната қоймайды. Жаңа директор келген соң мектепте келеңсіз оқиғалар орын алады. Тарих мұғалімі оқушыларды сабақ кезінде тыныштық сақтамағаны үшін ұрысып жатқан кезде есінен танып құлап қалады және оның себебін оқушылардан көреді. Сол оқиғадан кейін емтихан кезінде математика пәні мұғалімі бір оқушыны ұнатпағандығы үшін оған аз ұпай бергені сөз етіледі. Осылайша, оқушының өз-өзіне қол жұмсауына себепші болады. Осы сипаттағы оқиғалардан кейін Ахметпен бірге жұмыс істейтін философия мен физика пәндерінің мұғалімдері басқа жаққа ауысып кетеді.

Бұл әңгіме Чехов стилінде жазылғандықтан шығарманың басы мен соңы берілмеген. Яғни автор шығарманың соңында не болғанын ашық көрсетпей, оқырманның жорамалына қалдырады.

1.3. «*Çamur Ahmet'in çıkışları*» әңгімесінің құрылымы. Мектепте математика пән мұғалімі болып жұмысқа орналасқан Ахметтің сол жерде көрген білгендері сипатталған бұл шығарма төрт бөлімнен құрылған.

Бірінші бөлімде, бас кейіпкер Ахметтің жұмысқа орналасу мақсатында әр мекемеге барып жүруі, оқу орнын жетістікпен бітірсе де жұмыстың табылмауы, басшылардың әділетсіздігі суреттелген. Сонымен қатар, та-

бандылығының арқасында өз дегеніне жеткен бас кейіпкердің басқа бір қалаға математика мұғалімі болып жұмысқа орналасуы баяндалып, бас кейіпкер мен қоғамдағы кісілердің бейнесі көрсетілген.

Екінші бөлімде, мектепке барғаннан кейін директормен танысуы, ол жерде өзінің сыншылдығы және турашылдығы үшін бірінші жұмыс күнінде мұғалімдер арасында өзіне қарсы дұшпан табуы бейнеленген. Ал шығарманың үшінші бөлімінде, мектеп директоры және оның өз ұлымен қарым-қатынасы, әкесін мылтықпен атпақ болған кезде мектеп басшысын Ахметтің құтқарып қалуы және бұл оқиғаға деген оның сыншыл көзқарасы айшықталған. Бұл оқиға мәтіннің шарықтау шегін меңзейді.

Одан кейінгі үшінші бөлімде, бұрынғы мектеп басшысының жұмыс орнын ауыстыруы және оның орнына жаңадан басшы тағайындалуы, жаңа басшы келгеннен кейін мектепте мұғалімдердің өз ісіне жауапкершіліксіз қарауынан орын алған оқиғалар сараланған. Бұл бөлімде де оқиға желісі шиеленісіп, шешімі көрсетілмейді. Мемдух Шевкет Эсендалдың өзге прозалық шығармалары секілді, бұл әңгімесі де аяқсыз қалған. Яғни, оқиға желісінің қалай біткені көрсетілмеген. Бұл сипаттағы прозалық шығармаларды оқырманды қызықтыратын, өзіне баурап алатындай мотивтер аз болуына байланысты оқырман әңгіменің соңына аса назар аудара бермейді. Жазушы әдетте барлық шығармаларында күнделікті өмірде болып жатқан оқиғаларды сипаттағандықтан бұл әңгімесінде де оқиғаның соңын жорамалдауды оқырманның еншісіне қалдырған.

Жазушы бұл әңгімесін «олар отты күлге айналдырғысы келеді, мен болсам көріктеумен әлекпін» [5, 141 б.],- деген сөйлеммен аяқтап, әділетсіздікке қарсы өз ұстанымын көрсетеді.

1.3.1. *Кейіпкерлер.* а) *Бас кейіпкер:* Ахмет атты математика пәні мұғалімі. Негізінде бас кейіпкер өмірде өз орнын табуға тырысып жүрген бір кісі. Ол ешкімнен тайынбай шындықты бетке айтатын, сыншыл, өз көзқарастарын ашық білдіретін адам [5, 98 б.] ретінде сипатталған.

б) *Көмекші кейіпкерлер:*

Мектеп директоры – 50 жастардағы сұсты бір адам [5, 114 б.].

Орынбасар Гевхер бей – көзілдірігі мұрнының үстінде тұратын өте биязы бір адам [5, 114 б.].

Философия мұғалімі – ұзын бойлы, жасыл көзді. Оқиға желісінде бас кейіпкер Ахметтің жақын досыретінде танылады [5, 115 б.].

Жаңадан тағайындалған мектеп басшысы – теріс мінезді кісі. Сол кісі тағайындалғаннан кейін мектепте келеңсіз оқиғалар көптеп орын алады [5, 130 б.].

Мәтінде аттары аталмай, тек қана мамандықтары көрсетілген кейіпкерлерде бар. Шериф Ақташ мұндай кейіпкерлерге былай түсінік береді: «Баяндауға негізделген әдеби шығармаларда оқиға желісін ерекшелейтін адамдар да бар, олар оқиғаның суретін немесе назарға ұсынғысы келетін оқиғаның бір бөлігін көз алдында жақсы қалыптастыруға қызмет етеді. Олардың оқиғаға жүктейтін функциясы жоқ, олардың психологиялық ерекшелігі әдеби шығармада айтылмайды» [3, 49 б.].

1.3.2. *Кеңістік.* Көркем шығармаларда кеңістікке қатысты ұғымдар, табиғат пен оқиға желісін ұштастырады. Басқаша айтқанда, оқиғаның декоративті бөлшегі деп сипаттауға болады. Эсендалдың бұл әңгімесінде бейнеленген кеңістік ұғымдары, кейіпкерлердің әлеуметтік-психологиялық жағдайын көрсетіп тұр. Кейіпкерлердің ортақ мекені ретінде мектеп ғимараты сөз етілген. Мектептегі жұмыс, жиналыс, мұғалімдердің арасындағы байланыстар суреттелгенімен, ғимараты жайлы арнайы сипаттама жасалмаған. Бұл тұрғыда жазушы, кеңістік ұғымынан гөрі кейіпкерлердің арасындағы байланысты көбірек жандандыруға тырысқан.

Төмендегі сөйлемдер әңгімеде бейнеленген кеңістік сипаттамасына бір мысал бола алады:

«Арық денелі директор үстелде отыр. Жанында орынбасары жайғасқан. Үстелдің төрт жағында басқа да кісілер бар. Бір-екеуі үстелден алыстау дуал жанындағы диванға жайғасқан [5, 117 б.].

Чехов стилімен жазылған бұл әңгімеде басынан аяғына дейін мектеп ғимаратындағы

белгілі бір сәтте өткен оқиғалар тізбектелген.

1.3.3. *Уақыт.* Көркем шығармаларда оқиға желісінің өткен уақыты, баяндалу мезгілі кейіпкер мен кеңістік ұғымдарымен қатар беріледі. Дегенімен бұл әңгіменің ерекшелігі, уақыт ұғымының кейіпкерлердің ара-қатынасындағы қолданылуымен шектелетіні байқалады. Эсендалдың шығармаларында уақыт ұғымы нақты көрсетілмеген. Әңгіменің оқиға желісіндегі уақыт кезеңдері сюжеттің сипатталуы кезеңінде ғана байқалады. Бас кейіпкердің жұмыс іздеуімен басталған кезең, шығарманың шарықтау шегінде мектепке жұмысқа орналасуы және мектептегі оққылықтардың бейнеленуімен шектеулі.

1.4. «*Çatur Ahmet'in çıkışları*» әңгімесінің тақырыбы. Әр мәтіннің тақырыбы оқиға желісіндегі мотивтердің ортақ ерекшелігінен алынады. Олардың әрқайсысы семантикалық құндылықтарға ие. Бірақ мұның бәрі мәтіннің негізгі бағытымен байланыста болады және мотивтердің баяндалуы ортақ бір тақырыпта ұштасады. Мотивтердегі қызғаныш, махаббат, табиғатқа деген сүйіспеншілік, сараңдық, ізгілік, Отанға деген сүйіспеншілік және т.б. тұжырымдамалар оқиғалар мен адамдар, кеңістікпен және уақытұғымдармен шектеседі [3, 69 б.]. Әр шығарманың тақырыбы бар, тіпті, белгілі бір тақырыпта көптеген әдеби шығармалар жазылуы мүмкін. Әр шығарма бір-бірінен тақырыбымен ерекшеленеді [6, 69 б.]. Әр тақырып шығарма жазылған дәуірдің әлеуметтік және мәдени проблемаларына қарай сипатталуы мүмкін. Сонымен қатар, әр тақырып дәуірдің саяси жағдайына байланысты адамдардың ара-қатынасы мен қоғам шындығын сездіріп тұрады. Шығарманың қоғамдық өмірге қатынасын осы тақырып төңірегінде қарастыруға болады.

1.5. «*Çatur Ahmet'in çıkışları*» әңгімесінде тілдік қолданыстар. XX ғасырға дейінгі Османлы әдебиеті сан ғасырлар бойы (араб пен парсы) шығыс әдебиетінің әсерінде қалғандықтан, түрік елінің әдеби тілі ауызекі тілден алшақтаған. XX ғасырдан бастап, Зия Гөкалп, Өмер Сейфеддин, Мехмет Эмин Юрдакул секілді ұлтшыл ағартушылардың бастама-сымен ауызекі тілде әдеби шығарма жазу

үдерісі басталған. Алайда, бұл кезеңде шығыс әдебиетінің жауһарларымен сусындап өскен түркиялық ақын-жазушылардың көбі қанына сіңіп қалған үрдістен ажырай алмай шығармаларында Стамбулдығы ауқатты кісілердің мәселелерін суреттеуден ары аса алмаған. Осы кезеңде Рефик Халит Карай, Кемал Тахир, Мемдух Шевкет Эсендал секілді көрнекті түрік жазушыларының хикая-романдарында Анадолы ауылдарындағы халықтың өмірі реалистік тұрғыдан баяндалып, сипатталған мәселелер қоғамның талқылауына ұсынылған. Түрік елінің аумағында жергілікті диалектілердің арасында тілдік өзгешелектер басым болғандықтан, 1932 жылдан бастап Мұстафа Кемал Ататүріктің бастамасымен Стамбул түрікшесі әдеби тіл ретінде ресми бекітілген. Алайда Эсендалдың хикаяларында халықтың шынайы өмірі көрініс тапқандықтан, кейіпкерлердің арасындағы тілдік байланыс еш өзгеріссіз жергілікті диалектілермен берілген.

Тахир Алангудың айтқанындай, «Эсендалдың прозалық шығармаларында ерекше және таңдандыратын ең үлкен қасиеті, сөзсіз, оның тілінің лаконизмі, оның тыныштығы, халықтың күнделікті қолданып жүрген ауызекі тіліне жақындығы» [7, 124 б.].

Әңгімелері мен романдарында «ауызекі тілге негізделген жаңа жазу тілін» қолданып, замандас жазушыларға «ізашар» болған автор, ауызекі тіл мен жазу тіліндегі алшақтықты жойып, ортақ бір әдеби тілді дамытуға тырысқан.

Бас кейіпкер Ахметтің бейнесі жергілікті диалектімен сөйлейтін және жаргон тілін қолданатын жұмыссыз көше жігіт ретінде көрсетілген. Әңгіменің оқиға желісіндегі кейіпкерлер, объекттер мен қоғам сипаттамасы Ахметтің сыншыл көзқарасына сай бейнеленген. Осы тұрғыда шығарма авторы кейіпкерлердің арасындағы тілдік байланыста диалект және жаргон сөздерді қолданып олардың шынайы бейнесін ашып көрсетуге тырысқан.

Нәтижелер. Мемдух Шевкет Эсендал көркем шығарма жазуды «өмірдің мәні» және «тар күндердің сипаты» -деп санаған. Оның айтуынша, өнер мен әдебиет адамның өзімен, сондай-ақ, қоғаммен байланысты. Эстетика-

лық қанағаттану тұрғысынан көркем өнерді маңызды деп санайтын жазушы, елдің жағдайына қатысты әлеуметтік мәселелерге көбірек назар аударғанын байқауға болады. Анадолының шалғай елді мекендердегі қоғамның өмірін шығармаларында реалистік тұрғыдан суреттеген. Ол өз шығармаларында қоғамдағы түйіткілі терең мәселелерді жазумен қатар, әртүрлі әдеби сипаттамалар арқылы оқырманға шынайы өмірдің бейнесін жеткізуге тырысқан. Оның ойынша, өнер оқырманға сұлулық пен шындықты, сондай-ақ, сыртқы әлемнің негативтерін көрсете білуі керек. Осы тұрғыда оқырманның өмір сүріп жатқан өз әлемін барлық қырымен бірге сезініп, әсіресе жастарға бағытталған қызметтердің өзектілігін түсінуін қалаған. Өйткені қоғамдағы оқиғалардан алынған әдеби шығармалардың қоғамның тыныс-тіршілігіне бағыт-бағдар беретін күші бар екенін білген.

Тақырыбымызға арқау болған әңгімені талдау барысында *кейіпкер, кеңістік, уақыт* ұғымдарының оқиға желісінің көлеңкесінде қалғанын байқадық. Чехов стиліндегі прозалық шығармалардың ерекшелігі белгілі бір сәтте өткен оқиға желісінің баяндалуы болғандықтан, бұл әңгімеде де автордың негізгі мақсаты суреттеуден гөрі, оқиғаның мән-жайын оқырманға сездіргісі келген.

Қорытынды. Қоғамдағы оқиғалардың реалистік тұрғыдан сипатталуы ХХ ғасырдың басында жазылған қазақ әдебиетінің шығармаларында да кеңінен көрініс тапқаны белгілі. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ әдебиеті мен түрік әдебиетінің даму үдерісі мен тақырып ұқсастықтарын атап айтуға болады. Елдегі прогреспен бірге саяси, әлеуметтік, жеке тұлғалық мәселелердің туындауы табиғи құбылыс. Аталған ортақ ерекшеліктердің зерделеніп еленуі үшін, әдеби шығармалардың көптеп талданып, танытылғаны жөн.

Елінің болашағы жарқын болуы үшін өз кезеңіндегі олқылықтардың реттелуін қалаған ағартушы арыстарымыз көркем шығармаларында тілге тиек еткен дәйектері арқылы қоғамға бағыт-бағдар сілтеп, өз ұстанымдарын айшықтаған. Осы тұрғыда түркі халықтарының ортақ ұлттық мұраларының қатарында,

әдеби байланыстардың артып, алдағы уақытта салыстырмалы зерттеулердің жанданата түсетініне кәміл сенеміз. Бұл үрдістің жандануы түркі халықтарының әдебиетінде өзіндік

орны бар зиялы қауым өкілдері ұстанымдарының ұштастырылуына септігін тигізумен қатар, келер ұрпақтың ұлт жанашыры болып өсуіне әсері болары анық.

Әдебиеттер

1. Aladağ, F. Memduh Şevket Esendal'ın "hikâyeler-birinci kitap ve "hikâyeler ikinci kitap" adlı eserlerindeki hikâyelerini 2006 Türkçe dersi öğretim programında yer alan temalar ve metin seçim kriterleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2012. – P. 157.
2. Özer, Çiğdem. Edebiyat sosyolojisi açısından Memduh Şevket Esendal'ın hikayelerinde toplumsal meseleler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi, 2019. – P. 144.
3. Aktaş, Şerif. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Akçağ Yayınları. Ankara, 1991. – P. 142.
4. Akbal, Oktay. Konumuz Edebiyat. Dünya Kitap. İstanbul, 2005. – P. 127
5. Esendal, Memduh Şevket. Kelepir. Bilgi Yayınevi. Ankara, 2013. – P. 200.
6. Aktaş, Şerif. Anlatma esasına bağlı edebi metinlerin tahlili. Kurgan Yayınevi. Ankara, 2013. – P. 220
7. Alangu, Tahir. Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman. İstanbul Matbaası. İstanbul, 1968. – P. 1196.

Е. Жиенбаев, Д. Хилкеева

Международный казахско-турецкий университет им. Ходжи Ахмета Ясави, Туркестан, Казахстан

Поэтика повести турецкого писателя Мемдуха Шевкета Эсендала «Проблемы Чамура Ахмета»

Аннотация. Прозаические произведения Мемдуха Шевкета Эсендала, видного деятеля турецкой литературы начала XX века, характеризуются реалистическим подходом. Его роман «Проблемы Чамура Ахмета» (Çamur Ahmet'in çıkışları) посвящен жизни простых людей Турции в начале XX века, идеологии того периода. При рассмотрении данного произведения был использован метод проблемного анализа текста. В этом контексте понятия характера, пространства и времени были дифференцированы с помощью метода анализа текста проф. Шерифа Акташа, который широко используется в Турции. В результате исследования были определены структура текста, взгляды писателя. Уточнены лингвистические особенности и стиль написания текста.

Ключевые слова: реализм в турецкой литературе, турецкое общество, анализ текста, реалистический подход, структура текста, сравнительное исследование.

Y. Zhiyenbayev, D. Khilkeyeva

Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

Poetics of the story «Çamur Ahmet's problems» by Turkish writer Memduh Şevket Esendal

Abstract. The prose works of Memduh Şevket Esendal, who was a prominent figure in Turkish literature at the beginning of the 20th century, have been written with a realistic approach. His novel "Çamur Ahmet's problems" (Çamur Ahmet'in çıkışları) is dedicated to the life of ordinary people in Turkey in the early twentieth century, the ideology of that period. The authors have used the method of problematic text analysis when analyzing this work of the writer. There have been differentiated concepts of character, space and time using Professor Sherif

Aktaş's text analysis method, which is widely used in Turkey. The article determines the structure of the text and views of the writer clarifies linguistic features and the style of writing text.

Keywords: realism in Turkish literature, Turkish society, text analysis, realistic approach, text structure, comparative research.

References

1. Aladağ, F. Memduh Şevket Esendal'ın "hikâyeler-birinci kitap ve "hikâyeler ikinci kitap" adlı eserlerindeki hikâyelerin 2006 Türkçe dersi öğretim programında yer alan temalar ve metin seçim kriterleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2012. 157 p.
2. Özer, Çiğdem. Edebiyat sosyolojisi açısından Memduh Şevket Esendal'ın hikayelerinde toplumsal meseleler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi, 2019. 144 p.
3. Aktaş, Şerif. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Akçağ Yayınları. Ankara, 1991. 142 p.
4. Akbal, Oktay. Konumuz Edebiyat. Dünya Kitap. İstanbul, 2005. 127 p.
5. Esendal, Memduh Şevket. Kelepir. Bilgi Yayınevi. Ankara, 2013. 200 p.
6. Aktaş, Şerif. Anlatma esasına bağlı edebi metinlerin tahlili. Kurgan Yayınevi. Ankara, 2013. 220 p.
7. Alangu, Tahir. Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman. İstanbul Matbaası. İstanbul, 1968. 1196 p.

Авторлар туралы мәлімет:

Жиенбаев Ерлан – негізгі автор, PhD., Түрік филологиясы кафедрасының доцент м.а., Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Хилкеева Дилноза – «Түркітану» мамандығының 2 курс магистранты, Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Zhiyenbayev Yerlan – The main author, Associate professor of the Department of Turkish Philology, Associate professor of the Department of Turkish Philology, Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

Khilkeyeva Dilnoza – The 2nd year master's student of the specialty «Turkology», Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.